

ARMENIA

MAGYAR-ÖRMÉNY HAVI SZEMLE.

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos:

SZONGOTT KRISTÓF.

Legyen meggyőződéve, hogy míg maradékaim élnek, Önnek irántam tanúsított szíveségét, mint örökséget fogják tartani s az „Armenia” füzetit, mint családi szentséget fogják tisztelni. (Szongott Kristófhöz Buenos-Aires decz. 23. 1902. intézett leveleiből).

Czetz János
magyar táborszó.

SZAMOSÚJVÁR,

Todorán Endre „Aurora” könyvnyomdája
1905.

TARTALOM.

- Mechitharisták Szamosújvárt.* — Dr. Herrmann Antaltól.
A magyarok eredete és őslaka. — Nyolczadik közlemény. —
Irta: Szongott Kristóf.
Ráffi halálának tizenötödik évtordulója. — Sz. K.-tól.
A legelső, nem-egyesült örmény főpapnál. — („Brassói Lapok“).

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Gárábéd Jézéancz.
Angolország kontantinápolyi konzula.
Udvariatlan jog.
Kinai közmondások.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

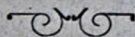
Egy népszerű örmény író.
Együgyű, esztelen, bolond.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Étvágy és egészség.
A dohányzás ártalmai.

MI UJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Nubár pasa adománya.
Meszrob Nevdon chán.
Abissziniai örmények.

Az „Armenia“ előfizetési ára egész évre 8 korona,
fél évre 4 korona, egyes füzet ára 80 fillér. ===

MECHITÁRISTÁK SZAMOSÚJVÁRT.

A szamosújvári „Örmény Múzeum“ érdekében meglátogattam Bécsben a mechitáristák kolostorát. Beszéltem a nagyműveltségű, bölcs belátású érseki helynökkel s a rend néhány más tudós tagjával; megszemléltem a templomot, a múzeumot, a könyvtárt, a nyomdát stb. Nem először voltam a Neustiftgasse és Mechitaristergasse sarkán emelkedő háromemeletes palotában, melynek tudós lakói közt dolgozótársam is volt a dicső emlékü József főherczeggel szerkesztett folyóiratomban.

Egy eszme, a melyet régóta melengetek magamban, szinte ihletté erősödött bennem a bécsi hatalmas impressiók alatt. Pedzem mostan. Majd behatóbban fogom fejtegetni.

A mechitáristák bécsi kolostora nagyarányú, sokoldalú, hatalmas gazdag kulturintézmény. Nagy szabású palotában szép templom, nagy kolostor 12 áldozárral, papnevelő intézet 23 papnövendékkel, nagy nyomda gazdagon felszerelve a keleti nyelvek típusaival, tudományos szertárak az oktatás céljaira, örmény érdekű művészi és kegyeleti tárgyak roppant értékű gyűjteménye, nagy örmény könyvtár, mely különösen a nyugati irodalmak örmény vonatkozású munkáiban páratlanul gazdag.

Nagy hivatása van e hatalmas intézetnek. Igen fontos a vallás, a kultúra és az örmény nemzet szempontjából egyaránt. Misszionáriusokat nevel ez intézet a kelet számára. Ez irányú áldásos és üdvös működése rendkívül nagyhatású és messzeható.

De közvetlen környezetétől az intézet teljesen el van szigetelve (inkább mint a San-Lazaro szigete). Mondhatni, abszolút semmi hatással sincs a milieure, a városra. Ugyszólván exterritorialis hely. Alig érintkezik Béccsel. Ott sincsenek örmény ritusú hivek. A templom nem plébánia. Ha a mechitáristák egyszer csak eltűnnének Bécsből, talán észre sem venné a császárváros.

Mégis kár, hogy az a rengeteg kulturtőke és művelődési erő, a mi abban a kolostorban mintegy fel van halmozva, kifelé úgyszólván teljesen parlag és nem gyümölcsözik. Csak magában és magának él, illetőleg olyan nagy céloknak, melyek földrajzilag messze túlesnek az intézet székhelyén.

Szinte szédítő eszme, elgondolni, mit tehetne ez az intézet, ha Szamosújvárt székelne.

Csak néhány markans vonással akarunk erre messziről rámutatni.

Először is könnyebben, hathatósabban, nyomósabban tölthetné be saját tulajdonképeni hivatását. Tetemesen közelebb volna kelethez, sőt ennek határán helyezkednék el. Mikor az az intézet Bécsben keletkezett, akkor hazánk még félkelet volt, s talán még sem volt alkalmas ily intézmény befogadására. Azóta lényegesen megváltoztak a viszonyok. Magyarország mint hatalmas, önálló kulturállam, választja el Bécsset a Levantétól, a mechitáristák kolostorát missziójuk területétől.

Nincs semmi lényeges kötelék, sem jogi, sem történeti, sem gyakorlati, a mi Bécshez kötné Mechitár-szerzetét. Bécsi tulajdonuk rengeteg értéket képvisel, melyből azomban csak szerényen tudnak megélni. Ha értékesítenék bécsi házukat (eladás vagy bérbeadás útján), oly nagy összeget kapnának, hogy Szamosújvárt legalább kétszer

annyit költhetnének a szerzet céljaira, mint mostan. Nyomdájuk első sorban a rend szükségleteit elégíti ki. Ezt megtehetné Erdélyben is. Igaz, hogy vannak külső megrendelések is. Ezeknek egy része talán elmaradna. De ezt kiegyenlitené a regie olcsóbsága, különben nem valószínű, hogy Magyarországon is kifizetné magát a keleti nyelvekre teljesen berendezett nyomda. A bécsi diplomá mellett maradhatna egy szerzetes atya, mint a rend bécsi érdekeinek képviselője s a jogfolytonosság fentartója.

A lelkészek kiképzésénél Szamosújvárt Béccsel szemben meg volna az a nagy gyakorlati előny, hogy a papnövendékek saját szertartású és nyelvű hívekkel érintkeznének. A succrescentia és könnyebben alakulna, részben természetes és szerves vonzódás és közvetlen személyes selectio útján. És még sok és nyomós momentum szól amellett, hogy a szerzet jobban teljesíthetné hivatását Szamosújvárt, mint Bécsben.

Mérhetetlen volna az a hatás, melyet a szerzet Szamosújvárra és egész Magyarországra gyakorolna az örménység szempontjából. Az erdélyi örménység hatalmas renaissance-át jelentené ez áthelyezkedés és ez nagy és üdvös hatással volna az egész örmény nemzetre. Egy csapással meg volna oldva a magyar-örmény püspökség kérdése. És mint világraszóló nagy kulturintézmény egyszerre meg volna teremtve az „Örmény Múzeum“, a kétezer éves és öt világrészben tündöklő örménység szellemi Pantheonja.

Magyar nemzeti szempontból is szinte megbecsülhetetlen volna e dislocatio haszna. Hatalmasan megerősödnek és fellendülne a hazai örménység, e legszivósabb, legéletrevalóbb magyar elem, megóvatnák az elszintelenedéstől, a lassú elenyészéstől. Erdély világraható kultúrtenyezőit nyerne az intézetben és mesés értékű szellemi és művészi kincseket annak tulajdonában. Hazánk keleti hivatása, mely már nagyon elhalványult, újból tudatossá és hatékonnyá válnék. Mert kétségtelen, hogy a hazánk és kelet közti érintkezés leghivatottabb tényezői a mi ör-

ményeink volnának, épen mint örmények. Ez érintkezésnek nagy nemzetgazdasági fontossága volna; ez hozzájárulna ahhoz, hogy függetlenül minket Ausztriától és nyugattól.

A terv nagyon merésznek látszik. És nem lehetetlen, sőt nem is tulságosan nehéz. Ajánljuk az eszmét az örmény származású új kulturminiszterium nagy conceptiójú államtitkára figyelmébe.

HERRMANN ANTAL.

A MAGYAROK EREDETE ÉS ÓSLAKA.

Irta: SZONGOTT KRISTÓF.

(Nyolczadik közlemény.)

MÁSODIK SZAKASZ. AZ ÖRMÉNYEK.

I. Czikkely. Az örmények eredete.

1. Fejezet. Az örmények ősei.

Turáni sumirok alapították a föld legrégibb államát. Országuk Babylonia, a Tigris és Euphrates alsó folyása mellett nagyon kicsiny terület volt. A Folyamköz (Mezopotania) déli részében épült Sirgulla, a világ legrégibb ősmert királyainak székhelye, Dél-Babylonia vagyis Chaldaea (Chaldis) politikai középpontja. Romjai közt találták az emberi művészet és írás legrégibb emlékeit, melyeket most a párisi Louvreban őriznek. Sirgulla és a föld első ősmert királya, Ur Ghanna Kr. e. 4500 tájban uralkodott, a ki sok templomot s az irnokok számára iskolát épített. Minden nagyobb városnak megvolt a maga királya. A Folyamköz északi részében Akkád vidékén lakó sumirok (az ú. n. akkádok) azonban csakhamar a nomád semiek uralkodása alá kerültek.

Száz esztendő múlva a sumirok legyőzték az akkád királyokat, egész Babyioniát egyesítették s fővárosává Sirgullával szemben Ur városát tették. A két nép lassanként egybetörődött s Akkádban új nyelv keletkezett, melyet az ősi sumir szent nyelven beszélők az asszonyok és szolgák nyelvének neveztek.¹⁾

Az örmények — mondja az ékirat — meghódítják a sumirokat, alattvalóikká teszik őket és megalapítják az urartui (= ararati) királyságot.²⁾

2. Fejezet. Schmitt a sumirokról.

Sumeriak és akkádok ősrégi turán származású nép az Euphrát völgyéből, Babylonia területén, a mely nemcsak az által nevezetes, hogy a legrégebb eddig ismert kultúrának megalapítója, hanem egyúttal az által is, hogy nyelvének gyökszói feltűnően megegyeznek különösen a török és magyar nyelv gyökeivel, valamint nyelvtana is a turáni nyelvek sajátosságait mutatja. Az ország északi részét Akkádoknak, a déli részét Sumeriának nevezték, a nép őshazája azonban a középázsiai fensík. Történelmét a fenmaradt emlékek (ékiratok) alapján körülbelül a Kr. e. 5000 évig kísérhetjük vissza. Eleinte patizi című papi fejedelmek uralkodtak a nép felett; de már körülbelül K. e. 4500 a sirgullai patizik helyébe sirgullai királyok lépnek. A legnagyobb patizi Gudia volt, a ki 3100 körül Elam, Ur és Akkad tartományok fejedelmeit legyőzi és székhelyét Sirgullából Urba helyezi át; építményeket létesít, a szépművészetet és a kereskedelmet hatalmasan pártolja. . . . A sumeriai ékiratokat Rawlinson fedezte fel először Sardanapal könyvtárában és valamint Hincks akkád feliratoknak nevezte azokat. Halevy hipotesisét, hogy a sumeriai írás

---

¹⁾ Dr. Márki Sándor, Egyetemes történelem, I. rész. Ókor, 7—8 lap.

²⁾ Annuntiate regibus Ararat, Menni et Ascenez. Jeremiae, 51. v. 27.

pusztán a semita assyr-babyloni nyelvnek a papok által szerkesztett titkos írása volna, Hommel Frigyes döntötte meg a sumeriai-akkád nyelvten és szójegyzék összeállításával, mely a nyelvnek turáni voltát kétségtelenné teszi. (Pallas-Lexicon, 15. köt. 852—853. lap).

* * *

Ezen fölötté érdekes sorok közül kiszemelem ezt a nagyon nevezetes mondatot: „A sumeriak nyelvének gyököszói feltűnően megegyeznek a magyar nyelv gyökeivel,“ — hogy arra kiegészítő megjegyzést tehessek. Igaz, hogy létezik a szumir és magyar nyelv gyököszavai között egyezés; de elfeledte írónk megmondani azt, hogy a magyar nemzet, mely Kr. után a IX. század végén Etelközben született, nem közvetlenül a szumiroktól, kik a magyarok eredete előtt több évezreddel országukkal együtt általadták az uralmat hódítóiknak: az örményeknek és ezekbe beleolvadva végképp letűntek a világ színpadáról, — hanem közvetve az örményekről, kik őseiktől a szumir szókincset és Urartu (= Urarut, Ararát) tartományt is átvették, kölcsönözték a születés helyén: Etelközben és azután itt e hazában: Magyarországon az egyik szülőtől: az anyától, az örménytől az egyező gyököszókat.

És itt még egy megjegyzést kell tennem. Midőn Mózes megírta a teremtés könyvét („Genesis“), Chaldea: a sumirok földje, már az örmények birtokában volt, azért ez a föld akkor már nem Chaldea (Chaldis), hanem Armenia (Örményország) nevet viselt. ‚Chaldea‘ név eltűnt, mert az örményekről az ország Armenia és Urartu nevével a tartomány legmagasabb hegye (Ararát) nyert nevezetet. Igazat mondott tehát Mózes, midőn ezt írta: „Requievitque arca super montes Armeniae.“ (Megállott Noe bárkája Örményország Ararát nevű hegye fölött). Genesis, cap. VIII. v. 4. (A fordítók azért használtak többes-számot [super-mentes], mert két Ararát van [Nagy- és Kis-Ararát] és a latinban nincs kettős-szám).

II. Cikkely. Nyilatkozatok az örményekről.

1. Fejezet. *Iszkender nyilatkozata.*

„Az örmények egy eredetűek a latinokkal; az örmények a latinoknak, kikkel régen szövetséges viszonyban is állottak, — rokonai. A görög-latin népek is, úgy mint az örmények, az árja törzshez tartoznak; azért az örmények az európaiaknak idősebb testvérei. — Miután az emberiség bölcsője az Eufrat-völgye, Európa nagy részének, a görög-latin népeknek ősei és régi rokonai: az örmények. Iszkendernek az „Alliance Arméno-Greco-Latino. Union Douaniere Mediterranée“ Párisban 1887. év decz. havában tartott ülésén, melyről a párisi „Le Moniteur de Petits Capitaux“ czimű hetilap hiteles tudositást hozott, — mondott beszédéből).

2. Fejezet. *Pákrádcze nyilatkozata.*

— Ha van valamink — mondja az örmény látogató Pákrádczének, a georgiai híres tudósnek — mivel méltán dicsekedhetünk, úgy az régiségünk.

Mire Pákrádcze:

— E régiség, mely a tudós világnak egy oly csudált irodalmat és annyira mívelt nyelvet adott . . . Nem ismerek még egy nemzetet, mely a létért való küzdelemben annyi nehéz tusát állott volna ki, mint az örmény; de a multban a barbár nemzetek pusztító keze nem volt annyira káros az örmény nemzeti lét megrontására, mint a mívelt nemzetekkel való érintkezés. Az assyrok, babyloniaiak, phoeniciaiak, egyptomiak, görögök, rómaiak, perzsák, arabok, bizantiak századokon át hasztalan igyekeztek — közvetlen úgy, mint közvetett eszközök felhasználásával — az örményt előhaladásában megakadályozni és nemzetiségét megsemmisíteni. Sőt ezek mindenikétől kulturelemeket fogadva, képesek voltak az örmények sajátágaik megtartása mellett, nemzeti jellemjeiket kifejleszteni. Ez az oka, hogy mai napság a közönséges örmény férfi, vagy örmény nő természetes észre és fogékonyságra nézve bátran kiállja a versenyt

az európai férfiúval vagy nővel; de sőt abban a híben élek, hogy mindkettő ugyanazon kedvező feltételek közt fejlődve, az örmény férfi és nő képes az európaiat felül is mulni.

3. Fejezet. Egy bostoni lap nyilatkozata.

A Bostonban megjelenő „Kriszchen Register“ című hetilap (1888. nov. 8) ezeket mondja:

Az örmény könnyen elfogadja az idegen szokásokat, de megtartja nyelvét és hagyományait. Az örmények az árja törzshez tartoznak; ők mindig megmutatták, hogy bennök megvannak azok a sajátos tulajdonságok, melyek e nagy néptörzset jellemzik: kiváló erő, vitézség, értelmesség. Gazdag irodalommal bírnak; jelentékeny történetírókat, költőket és bölcsészeket tudnak felmutatni. Ők vették fel legelőször a kereszténységet. A kereszties háborúk idejében nyugoti testvéreik érdekében fegyvert fogtak; de ezzel maguk ellen bősitették a vad hordákat, melyek ezért veszélyt és pusztulást hoztak az örményekre. Azonban ők ennyi baj-viszály között is megtarthatták hitüket és megvédték existenciájukat. („Armenia“ 1893. évfolyam, 27. lap).

4. Fejezet. Elisée Reclus nyilatkozata.

Midőn Örményország a hódítók prédájává lett, az örmények inkább akartak „idegen földön idegeneknek tekintetni, mint saját hazájukban foglyokul élni“ . . . és nagy számmal költöztek ki. — A tizennegyedik századtól kezdve elmentek Oroszország-, Lengyelország-, Bukovina-, Galiciába. Jelenleg minden fővárosban találkozunk velök Londontól kezdve Singaporeig . . ., hol közülök sokan jelentékeny kereskedők. De az örmények nagy része a szülőföldön maradt.

Az örmények általában véve — árják és igen közeli rokonai a perzsáknak; de négyezredévi időköz, háborúk. a foglalás és a t. folytonos változást idéztek elő és az árják közé szomszédos népeket vegyitettek. Különösen a zsidók, mint az assyr hódítók foglyai, voltak kénytelenek az örmény

hegyek közé telepedni. Példa erre a zsidó Pákráduni család, mely eredetét Dávid királyig viszi fel; e család valamint Örményországban, úgy Georgiában is híres uralkodó-családot alapított. (Pákráduni uralkodó-ház).

A nyelvészek mindnyájan az örmény nyelvet az árja családba sorozzák. Nagy hasonlósága van e nyelvnek a zendhez; nyelvtani szerkezete épen olyan, mint az iráni, de szavai nagyon hasonlítanak a görög és sláv nyelvek szavaihoz. Az örmény nyelv a szavak gazdagságára és a nyelvtani formák bőségére nézve olyan, mint a görög; a szavak képzésében határtalan képességgel bír.

Több mint kétszáz esztendeje annak, hogy az örmény irodalom napról napra folytonosan gazdagodik; erről tanuskodik a nyelv történelme és virágzása. Ván tájának sziklái örmény felirások- és ékiratokkal vannak elborítva. Kr. u. a negyedik században az örmény emlékek görög és perzsa betűkkel irattak; e század volt az örmény irodalom legvirágzóbb korszaka. Ekkor az örmények saját betűkkel bírtak és a tanuló ifjúság számára 300 iskola nyílt meg. A XIV. században Timur-Leng¹⁾ pusztításai véget vetettek Örményország rendes irodalmának. Jelenben majdnem minden örmény igyekszik gyermekeit a tanulás előnyeiben részesíteni. Nincs örmény község, hol ne lenne iskola. Az irodalmi és tudományos mozgalom — számukhoz képest — igen erősökké tette az örményeket. Az egész orosz birodalomban az örmény volt az első nemzet, mely könyvet nyomtatott. Az örmény irodalom előbb istenészeti (theologiai), történelmi, metaphysikai és nyelvtani könyveket termelt. ma azonban a tudomány minden ágával foglalkozik és a külföldi jó könyvek fordítása által is gazdagodik. Az utazók beszélnek, hogy Anatólia zugaiban is találkoztak olyan francziául beszélő örményekkel, kik irodalmunkat ismerik. 1854-ben Ázsiában és Európában legalább 22 nyomdájuk volt. Örmény lapok jelennek meg Tiflisben, Konstantinápolyban, Párisban, Londonban . . és más városokban; az egyesületek (Moszkva, Bécs, Páris, Velence . . .) pedig régi nyelvemlékeket adnak ki. Az

¹⁾ Tamerlán. Timur: vas és leng: sánta. Sántított, azért nevezték Leng-Timurnak (Sánta Timur). Sz. K.

idegen tartományokban levő községek közül legjelentékenyebb a Mechitár által 1701-ben Szent-Lázár szigetén Lido és Velence között alapított klostrom. Ezen vörös téglából épített és kertekkel körbezett zárda, melynek könyvtárában ritka keleti kéziratok őriztetnek, — drága emlékeket ad ki.

Az örmények a multban is képesek voltak jeles költöket felmutatni, a jelenkor érdemes költői a természet- és hazaszeretetről dalolnak. A görög egyházi atyák (Özséb, Philo, Aranszájú Szent-János. .) némely iratai — melyekről azt tartották, hogy merőben elvesztek, — a régi örmény fordításokban találtattak meg. Ezen becses dolgozatokat a velencei és bécsi mechitháristák adták ki. (Dulaurier, *Revue des deux Mondes*, 15 avril 1854).

Nem nagyított Tournefort, midőn így szólott: „Az örmény a világ legjobb és legnemesebb népe.“ De Byronnak is igaza van, ki így vélekedik: „Az örmény erényeit sajátjának mondhatja; hibái másoktól ragadtak reá.“ Az ősi szokásokat most is gyakorolják az örmények. A nagytya parancsol a háznál és a fiúk, nők, unokák — engedelmeskednek. *Geographie universelle*. Par Elisée Reclus. Tom. VI. L'Asie Russe).

5. Fejezet. Násêr-Eddin sáh nyilatkozata.

Násêr-Eddin sáh, ki európai utazásáról tért vissza, Teherán kapujában így szólott: „Az örmények, kik az egész világon el vannak szoródva mindenütt, a művelt osztályhoz tartoznak“. („Armenia“ 1890. év f. 32 lap).

Adêrbádágán (Perzsa-Örményország) püspöke: Mechithárián kihallgatáson volt ugyanezen sáhnál, ki válaszában a többek között ezeket mondotta: Nagyon meg vagyok elégedve az örményekkel. A hol csak jártam utolsó utazásom ideje alatt, az örmények mindenütt igen fényesen fogadtak. Nem tudom elfelejteni különösen azt a fogadtatást, melyben Ecsmiádzinben részesültem. Felfogadtam, hogy ezután még jobban fogom az örmény nemzetet szeretni. Közölje a kátholigoszszal üdvözetemet és ismételt köszönetemet“. („Armenia“ 1890 évfolyam, 128 lap).

6. Fejezet. Az „Union Republicaine“ czikkéből.

Az örmények Keleten igen ügyes emberek hírében állanak. Konstantinápoly piacznán azt szokták mondani: „A törököt rászedheti a zsidó, a zsidót a görög, a görögöt az örmény; de az örményt csak a sátán szedheti rá.“ („Armenia“ 1891. évfolyam, 144 lap).

Az örmények házassága, patriarkhális élete, egyszerűsége most is egyik jellemvonása. Szerények, barátságosak és békeszeretők. Önmaguk közt csak atyafit ismernek, az idegeneket nagyon becsülik, valódi irgalmas-szívűek. („Armenia“ 1887. évfolyam, 269 lap).

Az örmények képességeit és tehetségeit már Nagy-Péter czár is méltányolta, mondván, hogy Ázsiában az örmények a legalkalmasabbak a civilizáció terjesztésére. („Armenia“ 1888 évfolyam, 130 lap).

7. Fejezet. Pavinsky Adolf nyilatkozata.

Pavinsky Adolf varsoi egyetemi tanár így nyilatkozott a lengyel-örményekről: „Ha nálunk ezt mondják: „Teupan ze szlachty ormiansky (ez az úr örmény nemes), akkor ez azt jelenti, hogy az gazdag földbirtokos, kinek nincs adossága, kinek ügyei mindig rendben vannak, ki kész másokon segíteni; e kifejezés tehát ajánlat. Ennek házában vendégszeretetet, rendet, tisztaságot találsz.

Igen élelmesek, szemesek az örmények. Csodálatos emberek. Mindenütt nesztét vesznek mindennek. Kezden csak valamihez az európai, már ott termett — az örmény, ki megérez és megszokik mindent... Tudsz vele megmérkőzni?“ („Armenia“ 1889. évfolyam 89—90 lap).

8. Fejezet. A „Revue d' Orient“ egyik cikke.

Az örmények katolikusok és orthodoxok egyaránt — mondja a „Revue d' Orient“ után dr. Eszterházy Sándor. — Saját nemzeti szertartáskönyvvel bírnak és egyházukban sem a latin, sem a szláv nyelv nem ismeretes. Nemzeti egyházuk volt a főtényező abban, hogy megőrizték nemzeti individuálitásukat. Már a bizantizmus ellen védelmezte őket ez az egyház a konstan-

tinápolyi császárok idejében, mikor még Armenia független ország volt. („Armenia“ 1888. évfolyam 131 lap).

A „Revue d' Orient“ még ezt is mondja: „Az örmény nép nagyrészt praktikus üzletemberekből áll. Szükségtelen, hogy az örmény nép életrevalóságáról és a gazdaságban kiváló tulajdonairól szóljak. („Armenia“ 1888 évfolyam, 134 lap).

9. Fejezet. *Mustafa Dselaléddin nyilatkozata.*

Reményi Károly magyar írónak törökországi uti rajzaiban, Mustafa Dselaléddin következő nyilatkozatát olvassuk: „Való, hogy ha az újjászületett, gazdag, egyesített Kelet földirati fekvésének előnyeinel fogva, valamikor azon polczra jut, melyet neki a polgárosodás érdekei kijelölnek, — az örmény nemzetiség értelme, tevékenysége és ipari szelleménél fogva mindig első lesz. („Armenia“ 1889. évfolyam, 28 lap).

10. Fejezet. *Az országnak sója.*

Van Perzsiában egy könyv, melyben a következő érdekes részlet fordul elő:

Sáh-Ábbász felépitvén elég fényes városát, Ispáhánt, egy este így szólott „háremi“-jéhez (királyné): — Szeretted kedvesem Ispáhán fővárosomat? — Igen szeretem; csak kár, hogy hiányossága van, felelt a királyné. — Mi a hiányossága? kérdé csodálkozva Sáh-Ábbász. — Nincs sója, válaszolt mosolyogva a királyné. — Mi városomnak sója? kérdé tovább kíváncsian Sáh-Ábbász. — Egy városnak vagy országnak sója az örménység. Hol örmény nincs, ott íz sincs (Ur Háj cshégá, ájndégh hám csêgáh: *Սեր հայ շուր, ախտեղ սուլ շուր*). Azért Sáh-Ábbász Örményországra tört és habár sok katonája esett áldozatul, mégis vitt magával — örményeket. Ezeket az új főváros egyik részébe telepitette le, melynek az örmények Uj-Csuhá (Dsulfá) nevet adtak. („Armenia“ 1898. év folyam, 29 lap).

11. Fejezet. *Eliseév Válzilievics Sándor nyilatkozata.*

Az örmények leginkább a számos nép lakta Kis-Ázsia földjén vannak elterjedve. Az örmények úgy mint a hellenek élő kapcsot képeznek Kelet és Nyugot, az emberi élet ezen jelentős határa között, midőn átviszik Nyugot műveltségét be egész Kelet sziveig, hogy ezt felébresszék százados álmából. Az örmények helyzete ma még jelentékenyebb, mivel ők terjesztik a műveltséget azon hegyekig, melyek éjszokról Mezopotamiát környezik.

Ezen nevezetes hivatáson kívül méltók az örmények kiváló figyelmünkre nemcsak az emberiség, hanem a kereszténység és a történelem szempontjából is. A történelemben soha sem szabad megfeledkezni e nemzetről, mely képes volt létét Nimrod és Semirámis idejétől kezdve napjainkig fenntartani és vallását megőrizni.

Csodálnunk kell e kis nemzetnek a létért való küzdelem terén kifejtett folytonos erejét és kitartását. E kis nemzet oly sok századon át hatalmas nemzetek közé volt beékelve. Elenyészett Assyria, Babylonia, a roppant perzsa birodalom; a parthusok, macedoniaiak és rómaiak uralma, a világ színteréről eltűntek nagy nemzetek, — ellenben az örmény nemzet nemcsak életben maradt, hanem élettél és reménnyel tele tudománysszomjjal és munkakedvvel buzog. Most is tanácskozik, nyelvét gyarapítja, tanulja a tudományokat, előre halad és ennek következtében sokat elért. . .

Az örmény úgy, mint a görög közvetítő kapocsül szolgál a Kelet és Nyugot között. Ügyesség, szorgalom, elmeél, természeti kitartás az örmény- és görögnek közös tulajdona.

Eltéktelve sok százados történetüktől és az ezer meg ezer csapástól, melyeknek e nemzet alá volt vetve, mégis elmondhatjuk, hogy Kis-Ázsia népei közül csak az örménynél maradt meg az állandó typus úgy, hogy az örményt méltán számlálhatjuk azon legtisztább vérű nemzetek közé, melyek a typus tisztaságát abban a mértékben őrizték meg, a melyben azt őseiktől örökölték. („Armenia“ 1887. évfolyam, 342—343 lap).

12. Fejezet. Bodenstedt nyilatkozata.

Az a ragaszkodás, a melyet az örmények tanusítottak vallásuk iránt, annyi emberi áldozatot követelt, mennyit a pusztító háborúk. . .

Az idegen nemzetek közé elszéledt örményeket hit-sorsosaikkal szívélyes kapocs fűzi össze úgy, hogy mai napság az örmények mindenütt, a hol csak élnek — Ázsiában, Áfrikában, Európában hagyományos egyetemességet képeznek, melyben ősi életmodjukat és nemzeti sajátságaikat többé-kevésbé megtartják. Ezek példány-szerű családi életet folytatnak, gyermekeiknek gondos nevelést adnak, békeszeretők, mértékletesek, takarékosak, vendégszeretők és áldoznak a közjóért. („Armenia“ 1887. évfolyam, 363 lap).

III. Czikkely. Két kelet-római császár.

1. Fejezet. VI. Leó és Konstantinos Porphyrogennetos nemzetisége.

Előbb (L. „A magyarok ősei és rokonai“ czimű 4. fejezet második bekezdését a különlenyomat 21. lapján) azt mondtam, hogy „Bíborban született Konstantin császár örmény volt és hogy felesége, a császárné is — örmény létére — beszélt örményül“ . . . A 6. fejezetben pedig kétszer is előfordul ez az igaz állítás; először az első bekezdés első sorában („az örmény Konstantinos“) és másodsor a második bekezdés 12—13. sorában („beszélt örményül is.“ L. a különlenyomat 23. lapját). A mit tehát eddig már három helyütt állítottam, azt itt be is akarom bizonyítani. . . .

Az a kevés, de bizonyos tudósítás, mi a magyarok őseiről reánk maradt, bölcs Leó császár „Taktikájá“-ban és Konstantinos Porphyrogennetos „De administrando imperio“ czimű munkájában olvasható. . . . És mind a két császár eredetre (= nemzetiségre) nézve örmény volt.

Most lássuk a bizonyítékokat!

Bíborban született Konstantin és Cedrenus ezt írják: „Nagy Leó császár 471-ben Kr. után, azon Arsacidákat

(örmény hercegeket), kik a parthus Arsacida-dynastiának Persiában és Örményországban történt megbukása után Örményországból Görögországba menekültek, rangjukhoz illőleg fogadta, előbb ugyan Konstantinápolyba, azután Macedoniában nekik lakhelyeket és birtokokat adományozott. Heraclius császár ezen Arsacida-családok közül utóbb néhányat Philippibe és Adrianopolisba telepitett. ¹⁾

Basilius görög császár, ki 976-ban Kr. után lépett a byzanti trónra, Görögország ezen Arsacidáitól vette eredetét és alkotója lett egy örmény-görög Artacida-dynastiának, mely némi szakadozottsággal 212 évig tudta magát Byzant trónján fentartani, és legjelesebb uralkodókat adott Görögországnak (a kelet-római császárságnak). Ilyenek voltak Basiliuson kívül VI. Leó, a bölcs, Konstantinus Porphyrogenitus, a tudós történetíró, II. Romanus, II. Basilius és VIII. Konstantin. Cedrenus egy egész czikket ír Basilius örmény származásáról, melynek kezdő sorai ekképp hangzanak: „Fuit Basilius patria Macedo, natione Armenius, ex illustri Arsacidarum stirpe, ex qua unica leges sinebant Parthorum, Medorum, Armeniorumque reges deligi ob gloriam primi Arsacis.“

Konstantin nemzetségének örmény Arsacida nemzetiségéről munkáiban nem egy helyen emlékezik meg és a Pákráditá örmény királlyal a legszivélyesebb egyetértésben élt. ²⁾

Az örmény történetírók hasonlólag egyhangúlag tanuskodnak Basilius császár és utódainak örmény nemzetiségéről, névszerint Ásolich és Vártán. Ezen utóbbi felhozza, hogy Basilius értesülvén Arsacida eredetéről és arról, hogy az Arsacida királyokat a Pakradita-satrapák feje szokta koronázni, Ásot, Pákráditá örmény király által magát újból ünnepélyesen megkoronáztatta. ³⁾

---

¹⁾ Constantinus Porphyrogenitus, De administrando imperio, caput 18., pagina 180.

²⁾ Constantinus Porphyrogenitus, De administrando imperio, caput 18, pagina 180.

³⁾ Vártán, Örmények története, 136 lap. L. Lukácsi Kristófnál, A magyarok őselei, második könyv 135—136. lap.

2. Fejezet. *Leó kelet-római császár szövetséget köt a magyarokkal.*

Leó császár taktikájának, — mely a magyar nemzet történetének egyik legrégebb és legbecsesebb kútfője“ (Dr. Marczali Henrik) — 46. pontjában a magyarokról ezeket írja: „A turk törzsek álnok, bizalmat nem érdemlő népek; az esküt semmibe sem veszik, szerződéses kötéshez magukat nem tartják; csalárdkodásban és azon törik az eszöket, hogy megsemmisítsék a szerződéseket.“¹⁾ És vajjon csakugyan ilyen volt a „turk törzsek“ jelleme? Senkinek sem érdemelték ki a bizalmát? Az esküt minden alkalommal semmibe vették? A szerződés-kötéshez egyszer sem tartották magukat? Vagy talán Leó nem ismerte őket jól; de ha nem ismerte volna, akkor nem mondaná azt, hogy: „Ismételten volt alkalmunk kellő megfigyeléseket tenni, midőn őket szövetségeseinkül használtuk a békepontokat megszegő és Traczia földjére berohanó bolgárok ellen“ (Leó császár taktikája, 41. pont). És ha a „turk törzsek“ megsemmisítik a szerződéseket, nem félt-e Leó attól, hogy álnokul megcsalják és a harcz hevében átpártolnak az ellenséghez? Nem félt; mert Árpád hadserege nem csupán „turk törzsek“-ből állott, hanem voltak abban nagy számmal keresztény magyarok és örmények is és ezek az esküt, az adott szó szentségét — vallásuk értelmében — megtartották. Az örmény eredetű keresztény császár tehát, — ha olyanoknak is ismerte a pogány „turk törzsek“-et, melyek „csalárdkodásban és azon törik eszöket, hogy megsemmisítsék a szerződéseket,“ — mégis szövetségeseinkül használta Árpád hadseregét, mert feltétlenül bizott hitsorsosaiába, nemzetfeleibe, a magyar hadseregbe és az ezt kiegészítő keresztény örmény elemekbe...

Leo, midőn az egész magyarságról szól, ezt a szót: „*τὸ ἔθνος*“ (a nemzet) használja (L. Leó Taktikája, 44.

¹⁾ A magyar történet kútfőinek kézikönyve. A magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr megbízásából dr. Angyal Dávid és dr. Mika Sándor közreműködésével szerkesztette dr. Marczali Henrik, 14—15. lap.

pont, hatodik sorát); ellenben, midőn a magyarság egy részéről beszél, evvel a kifejezéssel él: „τὰ Τούρκων γῆλα“ (a török törzsek). Midőn tehát, keresztény felfogás szerint, a magyarság egy részéről szól és felsorolja ennek a résznek hibáit, „megfigyelései“ nem az egész nemzetre vonatkoznak. Nem azt mondja, hogy a nemzet „álnok, bizalmat nem érdemlő“ . . . , hanem ezt: „A turk törzsek“ . . . (ilyenek). Az igaz, hogy azt nem mondja el, hogy hát milyenek Árpád seregének nem-turk (a magyarok és örmény) törzsei? De erre nem volt szükség; mert, ha a „konstantinápolyi császárok a hadvezetés főszabályait vezérek és utódaik részére állították össze“ (Dr. Marczali H., A magyar nemzet kútfőinek kézikönyve, 12. lap), akkor nem volt szükség arra, hogy Leó a „hadvezetés főszabályainak összeállításánál“ tekintettel legyen az örmények jellemének leírására is. Nem, mert örmény az örményt ismeri; mert utódai (Biborban született Konstantin, Románosz . . .) ö r m é n y e k voltak. De vezéreinek is egy része örmény ajkú volt, miután a császári hadsereg hemzseget az örményektől . . .

IV. Cikkely. Biborban született Konstantin császár.

1. Fejezet. VII. Konstantin életrajza.

(911—959.)

Egy történelemíró, ki ezen császár ifjúkorát látta, így írja le Konstantint. Termete magas és egyenes, mint a cziprus; homloka széles, szeme kedves, orra horgas (saszorr), arcza rózsapiros, nyaka hosszú, vállalai szélesek. (Theophanes, 468. lap).

Ezen bajnoki alak, ezen hellen szoborszerű minta alatt a Tiridát¹⁾-eredet emlékezete, a legtisztább lélek lakozott.

Mikor trónra lépett, a palotában megmutatták neki a világ összes gyönyöreit és Konstantin azok közül az irodalmat választotta és azután is, valamint a művészetben,

¹⁾ Vitéz örmény király, ki a hunnok Kethelon uralkodóját háborúban karddal ketté vágta.

ügy a tudományban is — mohó vágygyal — a szépet és igazat kereste.

Mint alapítója és fáradhatlan olvasója egy nagy könyvtárnak, melyet később a köznek adott, egyszersmind korának legnagyobb írója¹⁾ volt; történelemíró, költő, zenész. Úgy mint a Hájg-eredetű Leo, nemcsak nyilvánosan énekelte az egyházban a „sárágán’-okat,²⁾ hanem ő maga is szerkesztett ilyen megható, szép, egyházi örmény énekeket. . . .

Jó építész, ügyes gépész és érczmíves, derék hajóépítő, egyszersmind századán ak legnagyobb festője volt. . .

Költők, zeneszerzők és művészek, kik meglátogatták a császárt, művészetökre nézve újat tanulva távoztak el a palotából. . . . És Bátorbanszületett országának nemcsak legnagyobb embere volt, de birodalmában a legnagyobb észnek is tekintetett.

Nagyon szerette családját és mély gyűlöletet tanusított az igazságtalanság iránt, melyet új törvények által törekedett gyökerestől kiirtani; a társadalmat jobban kedvelte a falusi magános életnél. Ő a birodalmat és ötet a császárné, az örmény Ilona kormányozta.³⁾ Bárány volt szokásos dolgainak elintézése közben; de ha felbosszantották, rémitően lármázott. Barátja a vendégségeknek, a mint ezt a részrehajlatlan történetírók is tanusítják.

Ime ez Konstantinnak testi és lelki képe, mely hiteles adatok alapján készült.

Mi mindent tudott volna ez a példányszerű férfiú a praktikus életpályán előteremteni!

Kiváló ember volt; mint császár: kegyes, könyörületes, elnéző. Inkább lett volt irodalmi, mint történelmi személyiség. Uralkodását széküresedésnek lehetne nevezni, ha egyedül ötet hagyták volna — uralkodni. . . .

¹⁾ Mádénákir: conscriptor, auctor, historicus.

²⁾ Örmény sajtáságos ének: cantus, canticum, melos, hymnus.

³⁾ Inkhê zderuthiun gê gárávärer, zinkhên ál Heghine hájuhin, var ir gájszruhin egháv (հնքը զտուրթիւն կը կառավարէր, զինքն ալ չէր թէր նայուին, որ իր կապրուին եղաւ.)

2. Fejezet. Konstantin gyermeksége és az éjjeli támadás.

Bölcs Leó 896-ban kísérte ki a temetőbe Eudoxia nevű harmadik nejét. Elhalt tehát a császárné a nélkül, hogy Leónak utódot adott volna. Még a gyászszertartás folyama alatt lecsüggesztett fővel gondolt Kharbonopszin Zojére, — Theophanes történetiró unokájára — kit gondolatban már azelőtt negyedik császárnének neveztetett ki.

De mivel ezt a dolgot az egyházi törvény tiltotta, nagy zavart nem akart országában előidézni. Aztán ki biztosíthatja őt arról, hogy Zoje neki örököszt fog adni? Mivel birodalmát hiában hánykodásnak kitenni nem akarta, azért azt határozta, hogy előbb fia legyen és csak azután veszi fel a házasság szentségét. Így hívta be Zojét a palotába. Leó nyugtalanul három évig várakozott, míg végre 905-ben világra jött fia, ki Bíborban született Konstantinnak neveztetett.

Néhány nap mulva összes tanácsosaival és Sándor fivérével együtt, ki keresztapának volt kiszemelve, a Sophia-templomába ment és ott Miklós patriarkha által az újszülöttet megkereszteltette. Bölcş Leo könny-telt szemekkel adott hálát Istennek, hogy végre kegyeskedett az egész birodalom óhajtasát teljesíteni és neki trónörököszt adott. Azután Miklós patriarkhához közeledvén, értésére adá, hogy fényes menyekzövel újra fel akarja venni a házasság szentségét. Erre a bátor patriarkha megharagudván, megdorgálta és elutasította őt. Leo azonban a legnagyobb hidegvérűséggel visszatért palotájába és anélkül, hogy törődött volna az akadályozó körülménnyel, magához hívatta a haszonkereső Tamás papot és ez által megeskettette magát.

A püspökök ugyan ellenmondottak (protestáltak); de Leo közülök sokat adományával elhallgattatott, a többit Miklós patriarkhával együtt számkivetésbe küldötte, a rágalmazókat pedig bebörtönöztette.

Az üstökös csillag is megjelent és azt hirdette, hogy császár helyett tudós született...

Konstantin az első években gyöngé, beteges lény volt úgy, hogy midőn atyúl öcsce: Sándor őt meg akarta

öletni azért, hogy a korona czinkostársai kezére jusson, — ezek elhitték vele, hogy bakóra nincs szükség, mert a mit ő véghez akar vinni, azt nemsokára megteszi maga a természet. . .

És egy év múlva Biborbanszületett helyett Sándor halt meg. . .

A megüresedett trón Konstantint illette; ezt a törvényt elismerte maga Sándor is, midőn — az utolsó perczben — őt nevezte ki utódjává.

Igy lett Konstantin a kelet-római birodalom császára és ekkor vette fel — előbbi dicsősége okáért — a ‚Biborbanszületett‘ czimet¹⁾.

Konstantin még csak hét éves volt; Sándor — tekintettel unokaöcscse éveinek számára — nevelését hét felügyelő gondnokra bízta. De oly tanácstalanul járt el Sándor ezek megválasztásában, hogy közülök egyik sem értett a hadakozáshoz oly időben, midőn a bolgárok minden erejüket megfeszítették, hogy pusztító csapást mérjenek a római birodalomra.

Miért is a nép követelte, hogy választassék meg a nyolczadik felügyelő is. Megnyilott a gyűlés, melyen a felügyelők is jelen voltak. Miklós patriarkha — az elnök — egy hatalmas beszédben mutatta ki azt, hogy menyire nem nélkülözheti Konstantin, Dukász hadvezért és követelte, hogy ez is felügyelőtárssá tétessék. . .

Közmegegyezéssel meghívót küldöttek Dukászhoz, ki a vidéken tartzkodott. De ez nem fogadta el a választást. Csak a harmadik meghívásnak adott helyet, mikor lovas katonáktól körülvéve útra kelt. Éjszaka érkezett meg Konstantinápolyba és Krikorász nevű rokonához szállott meg. De nagyot csalatkozott; mert azt hitte, hogy felügyelőtársai elejébe mennek és ünnepélyesen fogadják: és közülök egy sem mutatkozott. Azonban a nép a tanács („gerusia“) tagjaival sűrű tömegekben csoportosult. . . és fogadkozott, hogy erővel is trónra ültetik Dukászt.

¹⁾ Örményül *δηρουσδυνουνη, δηρουσδουνη, Πορφυρογεννιτης, Πορφυρογεννιτος*, in purpura natus, Porphyrogennita. Örményesen még így is hívták: *Perferuzsen (Αερφετηρωζου)*.

Erre emberei fáklyákat ragadtak kezeikbe és „Éljen Dukász császár“ kiáltással a czirkus felé tartottak.

A felügyelőtársak készen felfegyverkezve várták Dukász érkezését. Sötét éjszaka volt; a czirkus ajtai mind zárva. . . De nemsokára nagy zajt hallanak és ezer meg ezer fáklyát látnak. A lármás tömeg megállott a czirkus előtt. Erre a lovas katona, ki legelől járt, leszáll lováról és fejszével nagy ütést mér a bejárat ajtajára. De a sötétben valaki nyilat lő a mellébe, mely azt leterítette. . .

Dukász főlovászmestere meghalt.

Dukász nem akarta felügyelőtársait itt fárasztani, azért egyenesen a császári palota felé tartott. Fejszéikkel kifeszítették a kapút . . . és behatoltak. Erre Eladász János, Konstantin császár egyik leghivebb embere, jelt ad a támadásra. Most összecsap mindkét fél. A tornác megtelt holttestekkel és letaposott sérültekkel. . .

Dukász lovon ülve, kezében véres kardot tart és osztogatja a parancsokat. De lovának lába megcsuszik és a trónkövetelő földre esik. Erre a reá irányzott ellenséges nyilak egyike átszurta mellét: „Jaj nekem: hát ezért jöttem én ide?“ . . . sohajtott Dukász és rövid idő múlva kilehelte lélkét. Kevéssel azelőtt esett volt el fia is. Most az ellenség egyik harczosa Dukász holtestére támadt, levágta fejét és felvitte a palotába. Erre Dukász emberei szétfutottak. Háromezer ember sebesült meg. Másnap a trónkövetelő fejét póznára huzva körül hordozták a városban. A bűnösök közül sokan lefejeztettek, mások számkivetésbe küldettek. . . Scutari-nak a tengerre néző partján pedig bitófák állítottak fel: ezekre akasztották fel Dukász elfogott főbb embereit; a holttesteket pedig azután a tergerbe dobták. . .

RÁFFI HALÁLÁNAK TIZENÖTÖDIK ÉVFORDULÓJA.

Már 15 év mult el azóta, hogy az örménység elsőrendű nemzeti regényírójának kezéből kihullott a toll. . . . Halálának szomorító hirtelensége rögtön elterjedt a világ minden táján található, olvasni szerető örmények között.

Ráffi 1888. máj. 6-án halt el.

Vannak emberek, kiktől — műveiket forgatván — folytonosan tesznek említést, kik az általános tisztelet tárgyává lévén, halhatatlanokká lettek. Főleges mondanunk, hogy Ráffi is az emberek ezen osztályához tartozik.

De a múlt évek közben illő néha-néha egyik vagy másik évfordulónál kissé megállapodni és ezen nagy emberek nevére és életére újra megemlékezni; mert a megemlékezés buzdítólag szokott hatni. . . .

Ráffi halálának 15. évfordulója alkalmat nyújt nekünk is annak elmondására, hogy boldogult — műveivel igen sokat tett nemzetének; mert a halhatatlan író nemzeti szellemet terjesztett. . . .

A „Gájdzer“ (Szikrák), „Chenth“ (Együgyü), „Dávid bég,“ „Számuel“ stb. kiváló művei eléggé ismeretesek; ismertessük derék szerzőjük életét is. Sirvanzáta a marseille-i „Armenia“-ban „Ráffi életéből“ cím alatt igen érdekes dolgokat ír; ebből veszszük át mi is a következő sorokat:

Nem emlékszem már a napra, de azt tudom, hogy 1883. aug. közepén láttam legelőször Ráffit; én akkor még új ember voltam Tiflisben és hő ohajtásom az volt, hogy lássam azt az embert, ki az örmény nemzet szenvedéseit és keserűségét leghivebben tudja kifejezésre juttatni. Lelkesítő tolla reám mély benyomást gyakorolt. Neve előttem összehasonlíthatlan.

Este volt, midőn én egy barátommal Ráffihoz benyitottam. Az első, a mi itt szemembe ötlött: a délszaki növények, virágok voltak, melyek egy kis erdőt alkottak. Lakása két szoba- és egy előszobából állott. Csinos butor, gazdag könyvtár; az ablakok tele rakva virágcserepekkel. A szobában félhomály uralkodott; az íróasztalon égő lámpa,

mely bágyadt fényt vetett a körülötte elterülő vastag könyvekre, melyek között rögtön felismertük az örmény szótár roppant kötetét. Ezen asztal mellett ült egy ember, kinek feje elég nagy, homloka széles, magas; bajuszszal, rövid szakállal, melyben alig lehetett néhány fehér szálat látni. Arcszíne fekete, külsője — első látásra — barátságosan. Ez az ember, kinek „Szikrái“ annyira felhevítették az örmény ifjúság szívet. Midőn így ülve láttam Ráffit, azt hittem, hogy nagytermet; de mihelyt lábra állott, hogy fogadjon minket, kitünt, hogy még a közép-termetnél is kisebb.

Mikor benyitottunk, Ráffi irt. Én azt hittem, hogy alkalmatlan időben tettünk látogatást; de mihelyt meglátott, ajkain kedves mosolyal fogadott. Felkelt ülőhelyéből, kezet nyújtott, üléssel kínált és szolgálójának megparancsolta, hogy hozzon nekünk theát. Aztán lassan beszédbe ereszkedtünk; de beszélgetésünk hova tovább élénkült. Irodalmi viszonyainkról volt szó. Az idő kellemesen telt. Késő volt már, midőn igen jó benyomással távozáink.

E napon kezdődött el közöttünk az ismeretség, mely rövid idő múlva barátsággá változott. Én hetenként egyszer-kétszer látogattam meg, többnyire vasárnap, mert akkor nem dolgozott; de az utcán találkoztunk gyakran. Ráffi szokott vendégei néhány fiatal ember; de ezeken kívül még sokan látogatták őt nemcsak helybeliek, de sőt a vidékiek is. Naponként 7—8 látogatója is volt, kik nemcsak rabolták idejét, de sőt műveiből ajándékkönyvet is kértek. Ezek között olyan is volt elég, kik ázsiai merészséggel még arra is fölkérték, hogy a könyv oldalára írja fel e szavakat: „Ajándék N. N. részére, a szerzőtől.“ Volt olyan is közöttük, ki a szerző szemeláttára ezt írta az ajándékkönyvre: „Emlék az örmény nemzet legelső (legkiválóbb) regényírójától“. Azt hitték, hogy ez által kellemes dolgot mívelnek; pedig csak bosszúságot okoztak a szerény Ráffinak, mert ki nem állhatta a hizelkedőket.

Vasárnaponként néha-néha találkoztam egy öreg ural, ki rendszeren akkor ment fel nyögve a lépcsőkön, mikor én jöttem le — Ráffitől.

— Hágovp párov (Jó napot Jakab!) — szokta mondani és leült egy karos-székbe. Ez Péláchiáncz Jakab, Ráffinak volt tanára, ki azért jött, hogy lássa az ő Jakabját és kérdezősködjék egészségéről. Jakab a tanítvány (Ráffi) Jakabot — tanárát gyermeki szeretettel fogadta és minden látogatásakor egy-egy papírpénzt nyomot a markába.

Nem tartotta meg írói 25 éves jubileumát; de azért a hálás örmény olvasó közönség ezen alkalommal néhány ezer rubelből álló pénzbeli ajándékot adott — Ráffinak.

Mint minden nagy embernek, úgy Ráffinak is voltak ellenségei: irigyelték sikereit, utólérhetetlen szép tollát. — Tudod — mondja Sirvázáte Ráffinak — ellenségeid azt mondják, hogy nagyon gazdag ember lettél, roppant összeget kaptál ajándékban? — Jól tudod, hogy 3000 rubelt kaptam; de ha ők jobban tudják, hadd hozzák ide a kérdéses takarékpénztári könyvecskét. Különben, hadd higgyék ellenségeim, hogy gazdag vagyok; mert ez a hit jobban bosszantja őket, mint az igaz valóság megtudása. Az ilyen fajta embereknek legnagyobb fájdalmat okoz az a körülmény, ha látják, hogy az a másik anyagilag biztosítva van. . . .

Pedig nem igen volt biztosítva; mert ő egymaga, kinek nem voltak nagy igényei, jövedelméből (a „Méság“ szerkesztőjétől kapott évenként 800 rubelt és munkáiból bejött úgy 1200 rubel; tehát évi jövedelme 2000 rubel volt) megélt volna urason; de nemcsak öreg anyját, feleségét és két gyermekét tartotta, hanem három fivérét és kilencz nővérét is, kik egészen vagyontalanok voltak, segélyezte. Alig mult el nap, hogy Perzsiából — itt laktak családjá és testvérei is — levelet ne kapott volna: hol egyik, hol a másik kért segélyt.

Látjuk, hogy az író jövője más helyütt sincs biztosítva... Ráffi sem nyugodott rózsás párnákon, midőn látta, hogy családjá otthon majdnem nélkülözést szenved. . . .

SZ. K.

A LEGELSŐ, NEMEGYESÜLT ÖRMÉNY FŐPAPNÁL.

A lig érkezünk meg reggel hosszú utunkból Tiflis-be, már este tovább kellett mennünk s újból beülnünk a vasúti kocsiba; mert vártak bennünket s időnk nagyon is ki volt szabva. Hála az orosz vasútak jó berendezésének s kitünő vezetőnk gondoskodásának, külön vagonunkban kényelmesen tölthettük az éjet.

Már korán reggel felébresztettek, mert beértünk mostani útunk legszebb részébe.

Réteges kőzet alkotta fensikban, mélyen bevágott völgyben haladtunk előre. A vigan hullámzó D a b a d a T s a i szellőinek moraja s rég nélkülözött hűvös erdei levegő jött be a nyitott ablakon. Minden kanyarultnál pedig új festői képet mutatott a sziklaszoros. De csakhamar kiértünk e völgyből, felemelkedtünk a fensíkra s ott voltunk a kiaszott, forró örmény fenföldön, mely megszire elterül éjszakon a nagy Kaukasustól délre az Ararát hegyig.

Elfásultan néztünk, 35°-kú melegben, e pusztá országra, de egyszerre megélnkült az egész társaság: „marozsni! marozsni!“ kiáltás hallatszott. — E szó oroszul fagyfaltot jelent, s képzelhetni, mily mohón kapkodott mindenki a hűsítő után, melyet élelmes örmények kocsiról-kocsira hordtak. Karaklison lehető gyorsan reggelizvén s Alexandropolisban még gyorsabban ebédelvén, már népesebb vidékekre kerültünk.

E minden irányban látszólag csupa málló bazalt padokkal borított síkság, egyes helyeken mély bevágásokat mutat, széles völgyeket tüntet fel s ezekben zöld rétek s gazdag termésű szántóföldek pompáznak.

Itt legnagyobb részben örmények élnek, kevés tatár, több perzsa s néhány vad kurd törzsszel keverve. Falvaik alig láthatók, mert viskói laposak, alacsonyak s ugyanazon kőből épültek, mint a mely mindenütt kisebb-nagyobb darabokban el van hintve. Lakót sem igen lehetett látni, csak ritkán egy-egy szamarat hajtó szegény vándort. Valódi örömet keltett egy nagyobb tevenyáj megjelenése, tudomásunkra hozván, hogy valóban Ázsiában vagyunk.

Tudós vezetőnk — tíflii német tanár — beszélt nekünk e fenföld sok ezer éves kulturájáról, a sok pusztitástról, melyet itt most ember és a zord természet végzett. Bizonyosságul mutatta nekünk messze távolban Áni város romjait, a mely várost régebben a perzsák s vagy háromszáz évvel ezelőtt végleg a földrengés annyira elpusztította, hogy most teljesen lakatlan.

Egyszerre felhangzott a csudálkozó felkiáltás: „hó! hó!“ Előttünk feltűnt méltóságosan az örmény fensík egyik hegyóriása: az Alagös (4180 m.). Több csucsból álló nagy hegység ez s már oly magas, hogy még ezen a meleg vidéken is örökös hó borítja. Kíváncsiságunk fel volt csigázva, fokozódott érdekességgel vártuk a még magasabb hegyóriásnak, a legmagasabbnak a hegyek királynának feltűnését. „Ah! Itt az — Ararát!“ A vasút egyik kanyarulatánál mintegy az égből egyszerre csillogó fehér hómező látszott leragyogni. Mindnyájan az ablakhoz tódultunk s ott láttuk előttünk, közvetlen a síkságból szédítő magasságba, széles alapon, fenségesen, kék pyramist egymagában emelkedni, tiszta fehér hólepelrel borított kerekded csucscsal. Ez a nagy Ararát (5157 m.), a kisázsiai népek legnagyobb hegye, azon csúcs, melyen Noé bárkája megakadt az özönviz után.

Karchun-ban leszállottunk a vonatról. Egy örmény szerzetes és egy fiatal gazdász fogadtak német nyelven. Hat kocsin robogtunk a síkságon végig, tüskön-bokron, vizen-poron keresztül, híres orosz versenyhajtásban, az Ecsmiádzini kolostor felé. Az örmény faluk itt lapos vályogkőnyhókkból állottak. Az egyes házak fölé, ki a szabad levegőbe, felemelkedett a lakók nyári alvó helye, hosszú rudakon, mint valami gólyafészek.

Egy óra mulva megérkeztünk a klostomba, az örmény nemegyesült pápa székhelyére — Ecsmiádzin-ba. Széles parkban, szőlőkertek s termények, szántóföldek közt fekszik a több templom és több nagy épületből álló telep. Öreg fák lombja fölött emelkednek ki a székesegyház kupolái s körülötte elterül a nagy síkság (865 m. t. f.). A síkságot minden oldalról kék hegységek szegélyezik, melyekből kiemelkednek, mint óriási bástyák a hófedte vul-

kánok, az Alagos, a kis Ararát s mindenekfelett a nagyságban imponáló nagy Ararát. Méltóságos nyugodtságot mutató kép ez, mely igazolja e hely Istentől való kiválasztottságát.

A klastromban több, a német nyelvet jól beszélő, örmény főpap (archimandrita) fogadott. Bevezettek a most, augusztus elején, iskolai szünet miatt üresen álló papnöveldébe, hol számunkra a férfiak s nőknek külön-külön háló termet nyitottak. . . .

Kedves gazdáink mindent elkövettek szórakoztatásunkra. Elmondták nekünk a klastrom történetét, mely szerint 302-ben itt szent Gergelynek megjelent az Üdvözítő egy templom tervrajzával s így épült ezen a helyen az első kápolna.

Ez tovább fejlődvén a később bekövetkezett zord idők daczára, az Isten különös kegyéből, máig megmaradt s kiterjedt klastrommá nőtte ki magát, régiségénél fogva a legelőkelőbb helyet foglalván el az örmény keresztény egyházban. Jelenleg is, mint sok század óta a legelső főpap — az örmény k a t h o l i k o s z székhelye. Az örmény papság főiskolája, legfőbb papnöveldéje itt van. Továbbá van itt még gymnasium és elemi iskola, mindenféle közigazgatási hivatal, nyomda stb. A tanulók egy része még itt volt. Azon papok, kiknek nincs családjuk, vagy igen messziről valók, pl. Konstantinápoly-, Oroszország-, Románia-, Spanyolország-, sőt Amerikából is. A tanárok vagy főpapságra készülő növendékek befejezván itt tanulmányaikat, külföldre küldetnek, (így a Szt.-Pétervárott, Moszkva-, Párisban, Bécs-, Berlin-, Lipcsében stb. lévő egyetemekre). Innen van, hogy sokan tudnak németül, sőt vagy nyolcz éve a gymnasiumba is be van vezetve a német nyelv kötelező tantárgynak, az örmény, orosz, török és francia nyelv mellett.

Az örmény nép több ezer évvel ezelőtt szintén mint hódító semita ¹⁾ néptörzs jött erre a vidékre. Itt letele-

---

¹⁾ Az örmény Jáfettől eredt, árja; nyelve az indogermán nyelvcsaládhoz tartozik. Szerk.

pedvén, eltanulta az itt lakó magas műveltségű chaldok ¹⁾ s másféle megújíditott népektől a földművelést s felvette azok műveltségét, önálló királyságot alapítván. Kulturumkában, békésen élve felvette a kereszténységet a negyedik században . . . Az örmény nép rég elvesztvén önállóságát, folytonos pusztításoknak kitéve, elszegényedett, nyomorba jutott, nagyrésze kivándorlott a keleteurópai tartományokba. (Igy Magyarországra is.) A megmaradt rész most három felé van szakadva.

Még perzsa uralom alatt nyög az Araráttól keletfelé lakó legkisebb rész. Az orosz vaskéz megfosztotta még iskolai s gazdasági önállóságától is az Araráttól éjszakra lakó jelentékeny részt. De az örmény nép legnagyobb része — az Araráttól nyugatra — a legsanyarúbb sorssal bír a török pasák s kurd rablók zsarolása alatt. Mindezen nyomorúság daczára az örmény szívéosan ragaszkodik ősi vallásához, nyelvéhez s fanatikusan szereti népét. Most fokozottabb műveltséggel, az előre haladott európai népek vívmányainak átültetésével akarják az örmények legjobbjai népüket előbbre vinni, erősíteni s talán egykoron ismét szabaddá tenni. . . .

Végre megszólalt a vacsorára hívó harangszó. Mindnyájan siettünk a nagy folyosóban terített asztalhoz. Nem várt gazdag ételsorral vendégeltek meg. A kitünő, de erős saját termésű borok, de főkép gazdáink szeretetreméltósága s az énektanár szép dalai, csakhamar jókedvet teremtettek, mely minden fáradtságot s elégedetlenséget megszüntetett. Vacsora után csak egy vélemény uralkodott: itt maradni, s a programot betartani.

Jól kipihenten csak későn keltünk fel másnap. Kényelmesen reggeliztünk a nagy kertben, azzal a holdog tudattal, hogy ma nincs fárasztó utiterv.

A korán felkelők már megfürödtek a park szép, mesterséges tavában. Különben a klastrom el van látva zuhanyfürdővel is. Tíz órakor indultunk a „katholikus“, ő szentségéhez, ki szíves volt uti ruhánkban fogadni, a nagy koffereket Tiflisben hagytuk volt.

¹⁾ A chaldok az örmények ősei. L. a „Hántesz Ámszoreá“ 1904. évfolyam nov. számának vezetőcikkelyét. Szerk.

Az örmény egyház önálló nemzeti egyház, mely már a kereszténység első századaiban keletkezett s önállóan fejlődött. Saját régi theologiai irodalma van s ritusa hasonlít ugyan a görög egyházéhoz, de sok eltérést is mutat. Az egyház feje az itt Ecsmiádzinben lakó „katholikos“. Ennek alá vannak rendelve a konstantinápolyi, jeruzsálemi stb. patriarcha (érsekek). Magában a klostromban a legfőbb méltóságok: az archimandriták (püspök). Ez a keleti örmény egyház a római katolikushoz képest nagyon szegény s így a „katholikos“ egész udvartartása is nagyon szerény. A híveknek száma több mint három millió.

Van ezen keleti örmény egyházon kívül más nyugoti örmény egyház is. Ez főleg a kivándorolt s Európában, meg Törökországban szétszórt örményekből alakult.

Legfőbb központja Velenczében van s ezek elismerik a római pápát egyházi fő gyanánt s így örmény-szertartású római-katolikusok. Ezekhez tartoztak a magyarországi örmények is.

A magyarországi örményeket ismerte az ottani igazgató, sőt ismerte főhelyeiket: Szamosújvárt és Erzsébetvárost is.

A „katholikos“ — 85 éves tiszteletreméltó aggastyán — szívesen fogadott. Miután mindenki kezét csókolt, leültünk s hallgattuk azon keresetlen szavakat, melyeket örmény nyelven hozzánk intézett. A tolmács szerepét a német nyelvet kitünően bíró szeminaryumi igazgató vállalta el.

Ő szentsége üdvözölte a mi nagyobb német utazó társaságunkat. (Huszan voltunk, többnyire németországiak, két bécsi és én.) Megkért, hogy az örmény nép megítélésénél vegyük tekintetbe, mily sokat kellett szenvedni e népnek, úgy a zord természet, mint a vad hódító népektől. Csak a végtelen isteni kegyelemnek köszönhető, hogy mégis megmaradt. Sőt mintegy régi legenda mondja: egykoron az ur leküldte Gábor őrangyalt a földre megnézni, hogyan viselkednek keresztényei.

(Vége köv.)

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Gárábéd Jézéáncz, ki a mult évben tartotta meg hivataloskodásának 50 éves jubileumát, Szent-Pétervárott jún. 13-án 70 éves korában meghalt. Habár boldogult az orosz kormány hivatalnoka volt (sokáig volt a közoktatásügyi kormány államtitkárja), mégis egy perczig sem feledkezett meg arról, hogy ő az örmény nemzetnek fia; azért élte folyama alatt minden törekvését oda irányította, hogy az orosz kormány, melynek szolgálatában állott, és az őt szülő örmény nemzet érdekeit összeegyeztethesse. A közelmult szomorú napjai alatt, melyeket az ecsmiádzini örmény egyház — az egyházi vagyon lefoglalása és az örmény iskolák bezárása miatt — átélt, Gárábéd Jézéáncz volt az örmények egyetlen tanácsadója. Nem volt gazdag ember, de azért a gazdag orosz-örményeket ő birta reá, hogy maradandó becsű nemzeti intézményeket alkossanak. Így az ő tanácsára alapította Szánászárezáncz Gárinban (Erzerum) a nevére elnevezett jól dotált és igen népes örmény középiskolát. Az ő utasításait követte a derék Izmirliáncz József is, ki örökös pályadíjt alapított, melynek kamataiból jutalmazták évenként Izsák-Meszrob napján a legjobb pályanyertes műveket. Ő maga is nem egy-két érdekes munkát irt és adott ki az örmények multjáról örmény és orosz nyelven . . . A konstantinápolyi örmény patriárka, mihelyt híret vette a szomorú esetnek, azonnal részvét-iratot intézett elhunynak legközelebbi rokonához: Bogdánovics Gergelyhez Szent-Pétervárra és lelke üdvéért szent-misént mondott a perai Szent-Háromság nevű örmény templomban és ékes megható emlékezésedet tartott az elhunyról. A gyász szertartásban részt vettek Konstantinápoly legelőkelőbb örményei; ott volt az orosz konzulátus képviselője is. Jézéáncz (ennek a családnak azon ága, mely a beköltözés előtt Moldva-Oláhországban lakott, örmény nevét, mely magyarul 'ökrösi' jelentéssel bír, Kábdebora változtatta) temetése jún. 15-én ment végbe Szent-Pétervárott az örmény közönség és orosz kormány imponáns részvéte mellett. . . .

Angolország konstantinápolyi konzula: O'Konor Miklós a napokban meglátogatta nejével együtt az örmény patriarkát (Konstantinápoly), ki lakásáról az örmény egyházba vitte a kiváló vendégeket, hol sok szép tárgyat, régiséget mutatott meg nekik; különösen az a püspöki pálcza, mely elefantcsontból készült, kötötte le az érdeklődő vendégek figyelmét. . . .

Udvariatlan jog. Az asszony értéke a régi népeknél mindig kisebb volt, mint a férfiaké. Mózes a férfiakat 50, a nőket csak 30 zsák ezüstre becsülte. Homer a kiváló nőt négy ökörrel tartotta egyenértékűnek. A régi izlandiaknál pláne egy nő nem ér többet, kilencz forintnál. Érdekes még az alleman jog, a mely szerint a leány 200 forintot, a férjes nő azonban már csak 80 forintot ér.

Kínai közmondások. Az ember ékszert vesz magának legkésőbbben, de mindig legelőbb adja el. — Mindenki szeretne nagyon sokáig élni, de megöregedni senki sem. — Még a hercegeknek is vannak szegény rokonai. — A szorgalmas ember csak magára támaszkodik, a rest mindent mástól vár.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Egy népszerű örmény író. Phánoszeán Gárábéd 77 éves korában Konstantinápolyban meghalt. — Phánoszeán Caesareából 1859-ben Konstantinápolyba megy; rem vizz magával semmit, hanem csak tollát viszi és a határtalan szeretetet nemzetfelei iránt. Itt megállapítja a „Munádije Erdsijász“ című örmény betűkkel nyomtatott török lapot. Lapjával nagy tekintélyre tesz szert. 1863-ban a zejthuni lázadásról írott cikke miatt nemcsak börtönbe kerül, de lapját is beszűntetik. Azonban 1866-ban „Mánzumei efkhear“ cím alatt új — örmény betűkkel nyomtatott — török lapot indít. A török körök érdeklődését annyira felkölti jól szerkesztett lapjával, hogy a törökök egyre-másra tanulják az örmény olvasást, különben fölötte érdekes lapját nem tudják elolvasni. Első lap Törökországban, mely naponként kétszer jelent meg. Phánoszeán állapította Konstantinápolyban az első benlakó örmény leányiskolát; ő rendezte itt az első örmény hangversenyt. Fiú-iskolát állított, mely nevét viselte. Sok mindent tett. De betegeskedni kezdett; azért lapját is eladta. Nőtlen ember volt; nővére gondozta hosszas betegségében. Habár sok és nagy szolgáltatokat tett nemzetének, életének utolsó éveit szegénységben, szükségben töltötte el. Temetése ápril 9-én történt Konstantinápolyban. . . .

Együgyű, esztelen, bolond. Együgyű — örmény felfogás szerint az, — ki olyasmit keres, melynek megtalálása tehetségét felülmulja. — Esztelen az, ki olyant keres, mi (ha megtalálta) neki több kárt, mint hasznot fog okozni. — Bolond az, ki az előtte levő és sikerhez vezető utak közül a legrosszabbat választja.

KÖZGAZDASÁGI ÉLET.

Étvágy és egészség. Pawlov pétérvári orvostanár az emésztőmirigyekről nem régen közzé tett könyvében különösnek mondja, hogy a fiziologusok olyan keveset foglalkoztak eddig az étvágy kérdésével. A fiziologusok eddig csak az egyes ételek tápértékét kutatták, azzal azonban, hogy mennyire idézik elő, vagy fokozzák az étvágyat, nem törődtek. — Pawlow nagyon helytelennek mondja ezt az elhanyagolást; mert az étvágy nagy szerepet játszik az emésztésben és az emésztési zavarokat elhárítja. Az étvágygyal tehát többet kellene foglalkozniok a tudósoknak és főképen félre kell tenni azt a helytelen nézetet, hogy az étvágytalanság subjektív tünet, a melynek nincs jelentősége. Tapasztalásból

eddig is tudjuk, hogy nem elég a tápláló koszt, hanem előbb az ételeknek izleteseknek kell lennie. — A mesterséges, iztelen praeparatumok, akármilyen nagy is a tápértékük, izletes falatokat nem pótolhatnak. („Ellenzék“).

A dohányzás ártalmai. A dohányzás egészségi ártalmai, a mint ismeretes, első sorban a dohányfüsttel beszívott és a szervezetbe gyorsan felszívódó nikotintól származik. De ezenkívül kéksav, szénéleg, kénhydrogén, ammoniak és pyridinbázisok is vannak a dohányfüstben, a melyek mind ártalmas természetű gázok. Különösen a cigaretta ártalmas, a melynek túlélvezete néha még felnötteknél is a szív tevékenységének súlyos ideges zavarait idézheti elő. Számptalan uton-módon megkísérlették már a dohányártalmait megszüntetni, vagy legalább is csökkenteni. A forgalomba hozott különféle nikotinmentes dohányok vizsgálata azt derítette ki, hogy ezek a dohányok legfeljebb csak csekélyebb nikotintartalmúak, de e mellett az említett ártalmas melléktermékek egyáltalán nem kevesedtek. A dohányfüst megszürése, illetőleg az ártalmas gázok visszatartása szénnel, vattával, aszbeszttel, stb., szintén nem váltak be, mert csak kis mértékben tarthatók vissza az ártalmas anyagok, a dohányzás okozta élvezetet pedig jelentősen csökkentik.

MI ÚJSÁG AZ ÖRMÉNY VILÁGBAN?

Nubár Pál pasa adománya. A dúsgazdag örmény pasa (lakik Cáiróban, Afrika) fia a 15 éves Nubár Ászlán, ki Franciaországban tanult, hirtelen elhalt. A szomorú apa korán elhalt szeretett fiának emlékére 10.000 frankot adott a párizsi örmény egyháznak, 8.000 frankot a „Párizsi örmény jótékony egyesület“-nek, és 2000 frankot a szegények között osztott ki. Adománya összesen 1000 darab 20 frankos francia aranyat tesz.

Meszrob Nevdon chán tábornok, ki eddig Persia külügyminiszteriumában viselt hivatalt, a wasingtoni perzsa consulatushoz első titkárrá neveztetett ki. Nevdon chán ezelőtt hosszas ideig tartozkodott az Egyesült-Államokban és az angol nyelvet úgy beszéli, mint anyanyelvét. Nemcsak tanult ember, de hazaszerető örmény...

Abiszíniai örmények. Mègèrdicsh Csèlghádián, kit a konstaninápolyi örmény patriarkha, az abiszíniai örmény új telep (kolónia) papjává rendelt, Suezén át a napokban ment Adis-Abá-ba, hogy ott nemetfelei között a lelkipásztorság teendőit végezze...

Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos SZONGOTT KRISTÓF.

Szamosújvárt, Todorán Endre „AURORA“ könyvnyomdája.

Államsegély az „Örmény Múzeum“ részére. A szamosújvári „Örmény Múzeum“ nagy conceptiojú eszméje élénk rokonszenvet keltett nemcsak az ép érzékű hazai örményeknél és a külföldi örménység vezető köreiben, hanem a magyar kultúra fő intézőinél is. A múzeumok és könyvtárak főfelügyelőségének vezetői már a múlt őszkor Temesvárt tartott kongresszus alkalmával a legjobb indulatú érdeklődést tanúsították múzeumunk ügye iránt. A Nemzeti Múzeumnak a boldogult Esztegar temetésén nálunk megjelent képviselői a legkedvezőbb impressziókat nyerték az „Örmény Múzeum“-ot illetőleg. Július hó 27-én érkezett meg a szamosújvári Örmény Múzeum-egyesület felügyelő bizottságának elnökéhez a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszterium leirata, melynek értelmében a múzeum részére a helyi kir. adóhivatalnál az 1905. évre 1100 korona államsegélyt engedélyezett, még pedig a könyvtár szükségleteire 400, a régiségtár szükségleteire 400 és néprajzi gyűjtésre 300 koronát. A magyar kormány ezzel nemcsak elismerte múzeumunk létjogát, hanem azt is documentálta, hogy ez intézményt hathatósan támogatni akarja. — A folyó évi költségekre szánt ezen elég tetemes államsegély az e célra, de más rendelkezésre álló egyéb összegekkel együtt lehetségessé teszi azt, hogy a múzeum berendezése, illetőleg tárgyainak a volt gymnasiumnak a város által e végre átengedett helyiségeiben való elhelyezése tényleg megkezdessék és rendszeresen folytattassék. Kétségtelen, hogy ez mindjárt nagy mértékben fogja fokozni az érdeklődést az „Örmény Múzeum“ ügye iránt.

Az „Örmény Múzeum“ felügyelő bizottsága Szamosújvárt, július hó 27-én tartott ülésén Herrmann Antal t. muzeumi igazgató a következő fontosabb ügyekről referált. Az egyesület elnöke, Dániel László orsz. képviselő, már a múzeum tulajdonába bocsátotta a Dániel-család ereklyéjét, Verzereszkul erdélyi örmény püspök keresztjét. Minden valószínűség szerint ez az a nyakon függő kereszt, melyről a püspök megemlékezik végrendeletében. Régi keleti remekmű, arany lapokkal, finom filigrán munkával borítva, gyöngyökkel és drágakövekkel diszitve. Fénylemezek alatt egész sor csodásan finom, csak éles szemmel megkülönböztethető művészi fafaragás (állítólag a Szent-kereszt fájából) passzió-jeleneteket és szenteket ábrázol. Később, a püspök halála után, levették a felső szár karikáját, melylyel a lánczon csünggött és az alsó szár végdiszét tették a helyébe. Az egész keresztet pedig közönséges trébelt munkájú, merőben más stílu arany talapzatba erősítették, úgy hogy most mint álló kereszt jelentkezik. Ez a kegyeleti értékű ereklye arra van hivatva, hogy az „Örmény Múzeum“ jelképe legyen. In hoc signo vincemus. Elnökünk nem-sokára elnökölni fog egyesületünk egyik gyűlésén: ekkor adja át

ünnepélyesen a keresztet az alapítólevéllel együtt. Az előadó, jelentést tesz továbbá az 1100 korona államsegélyről s javaslatot ennek hováfordításáról. Az összeg egy részét a legszükségesebb ideiglenes berendezésekre fogják fordítani; a régiség-tár számára rendelt összegből a római castrumnak az „Örmény muzeum” részére való átadását fogja megkezdeni Orosz Endre, az „Örmény Múzeum” rendkívüli szerencsés és ügyes kezű, nagy munkásságú egyik öre, a tudós Ornstein őrnagy muzeumi ör támogatásával. A megyei muzeum-egyesület, mely az átadásra jogot nyert volt a telektulajdonos várostól, és a munkát meg is kezdette volt, most előzékeny készséggel az „Örmény Múzeum” rendelkezésére bocsátotta ebbeli kétségtelen jogát. Még az Erdélyi Múzeummal van eziránt némi lényegtelen formalitás, elintézni való. Az átadás minden valószínűség szerint, nagyérdekű leletekkel fogja gazdagítani az „Örmény Múzeum” régiséglátárát. A felügyelő bizottság megkeresi a városi hatóságot, hogy a közgyűlés által a régi gymnasiumban a múzeumnak ideiglenesen átengedett termet minél előbb bocsássa a múzeumi igazgatóság tényleges rendelkezésére. Minthogy pedig egy szoba nem elegendő azon tárgyak alkalmas elhelyezésére sem, melyekkel a múzeum már eddig is rendelkezik, s mivel dolgozó szoba is kell és olyan helyiség, melyben a beérkező tárgyak a gyűjteménybe való rendez beállításig letehetők, a bizottság felkéri a múzeum igazgatóját, Szongott Kristóf tanárt, hogy a házánál ujonnan épült három szobás lakosztályt engedje e célra használni. Az áldozatkész igazgató ezt meg is ígérte, még pedig teljesen díjtalanul. Így már legközelebb hozzá lehet fogni a múzeum tényleges berendezésének munkájához. A bizottság lelkes örömmel vette tudomásul a múzeum-ügy újabb jelentős fejleményeit és még több tárgy megbeszélése után szétoszlott.

Sajtóhibák. Herrmann Antal egyik cikkében az „Armenia” júliusi füzetében, 218. lap, 20. sor fogyasztó helyett olvasandó fagyasztó; 36. sor örményeknek helyett olvasandó özvegyeknek; 219. l. 1. s. tanálják h. o. tanulják; 18. s. merne h. o. messze. Helytelen lapszámozás következtében a kéziratnak egy egész lapja nem jó helyre került. A 219. l. 19. sorától fogva a 36. sorig terjedő rész (melynek kezdete: de nem, és vége: illetőleg) mint befejezés a cikk legvégére való; 219. l. 37. s. elmondhatnak h. o. elmondanak; 220. l. 10. s. fejtegetéseket h. o. feljegyzéseket; 11. s. fordításra h. o. fordítások; még h. o. már; 15. s. és h. o. tanítványaitól is; 34. s. tekintetere h. o. tekintésére; 221. l. 1. s. veszélyezett h. o. feszélyezett; körülmény h. o. hagyomány. A jelenlegi befejezés után kimaradtak e sorok: „Még egy megjegyzés. Kétségtelen, hogy a fent említett szempontokból a keleti örménység nyelve, népelete stb a legérdekesebb.” És ezután következik helyes befejezésül a most a 219. lapon álló és fent zárójelben idézett rész. — Szintén Herrmann Antal cikkében a jelen füzet elején 225. l. 7. s. Mechitarister h. o. Mechitaristen, 226. l. 10. s. sincsenek h. o. nincsenek, 27. s. sem h. o. nem, 228. l. 3. s. és h. o. és a, 5. s. És h. o. De. 7. s. kulturminiszterium h. o. kultuszminiszter úr és.